

הטמפלרים בארץ ישראל

היו אלו כתבי המחילה או כפי שהיו ידועים בשמם, האינדולגנציה (בלטינית: Indulgentia) שהיוו את הקש האחרון ששבר את גבו של מרטין לותר. כתב מחילה או שטר מחילה, היה שטר אותו רכש המאמין הקתולי בכסף רב, שטר זה בתקופת ימי הביניים העניק למאמין הנוצרי את המרגוע לו יחל, שכן השטר היה מעין עדות מול האל לפטירתו מעונש על חטא שכבר נסלח. שטרות אלו העניקו כוח עצום לכנסייה הקתולית, עד כדי כך שבתקופות מסוימות נמכרו שטרות אלה לצרכים כלכליים גרידא. אנשים רבים חטאו ופשעו תוך מחשבה שכל חטאיהם ייסלחו ברגע שהם יקנו את שטר המחילה, אפיפיורים רבים לקחו בחשבון את מכירת האינדולגנציות כמקור הכנסה רווחי. האפיפיור ליאו העשירי ידוע בכך שהתייחס לשטרות האלה כמוצא מהקשיים הכלכליים אליהם נקלעה הכנסייה, כך שמחילותיו נמכרו ונקנו כמו ניירות ערך בכל רחבי אירופה. מרטין לותר פעל נגד שטרות אלו, ונגד כוחה של הכנסייה וב-1517 בעיר וירטמברג בגרמניה הוציא את 95 התיזות שלו שהיוו את הבסיס לזרם הפרוטסטנטי, הנצרות הפרוטסטנטית היא שם כולל למספר גדול של כנסיות המהוות ביחד את אחד הזרמים העיקריים בנצרות, והשני בגודלו לאחר הקתוליות. המשותף להן הוא ביסוס הנוהג הדתי על כתבי הקודש לבדם, ולא על מסורת הכנסייה והקביעה כי המקרא ניתן לפרשנות עצמאית, מספרם של כלל הפרוטסטנטים נאמד בקרוב ל-900 מיליון נפש, החברים ביותר מ-30,000 זרמים. באותו מחוז וירטמברג שבגרמניה, בשנות 1840, נולדה **כת טמפלרים** (Tempelgesellschaft) - בני ההיכל, על ידי התיאולוג כריסטוף הופמן. הם התפלגו מהפרוטסטנטים היו עוד יותר קנאים ובחלו בגינוני הטקס ובפאר הבולט בכנסיות. הטמפלרים השתייכו לזרם המילניאליזם (Millennialism, מלשון מילניום), זרם המייחס חשיבות גדולה למיתוס אחרית הימים, וראו את החיים כיום על פני כדור הארץ כשלב מעבר לקראת היום בו תגאל האנושות והעולם כפי שאנו מכירים אותו היום יגיע לקיצו. ההקשר החשוב ביותר לסיפור שלנו הוא האמונה כי **חזרתו של העם היהודי לאדמתו בציון נתפסת בעיני המאמינים כסימן קרוב לגאולה**. בני הכת הטמפלרית החליטו להתנתק מהכת הפרוטסטנטית ולהקים כת משלהם שדגלה בחזרה למקורות הנוצריים, בדומה מעט לפלג הקראים ביהדות שדוגלים בתנ"ך ככתבו וכלשונו ללא פרשנויות. אחד מהעקרונות החשובים בכת היה האמונה **שהמשיח יחזור לארץ ישראל ויש להמתין לביאת המשיח בארץ ישראל**.

לטמפלרים ולפעילות שלהם בארץ ישראל נייד מאמר זה.

בית לחם הגלילית בתי הטמפלרים

חשוב לשים לב כי אין קשר בין הכת הטמפלרית לבין מסדר הטמפלרים מימי הביניים. זה האחרון נוסד בשנת 1119 ופעל בתקופת מסעי הצלב. תפקידו הרשמי היה להגן על הממלכה הצלבנית בארץ הקודש, ועל הצליינים העולים לרגל.

הופמן החל להטיף לשיבה אל אורח החיים שקיימה קהילת הנוצרים הראשונים (בארץ ישראל) ומכאן שמה של הכת - "קהילת ההיכל (הטמפל)", הטמפלרים קיימו את התפילות ב"בית כינוסים" ולא בכנסייה. הם ויתרו על חלק מן הטקסים הנוצריים הרגילים וגם מנהיגיהם לא היו כוהני דת מוסמכים, כמקובל. לא יפלא, על כן, שהקהילה נדחתה בידי הזרם הלותרני הרשמי של גרמניה. מחמת הרדיפות שסבלה, היגר חלק ממנה לרוסיה, אך משאת-הנפש הייתה ארץ-הקודש.

הופמן טיפח את החדרת הרוח המשיחית והגאולה בארץ ישראל של בני העדה הטמפלרית תוך שילוב ובהתמסרות, עבודת האל, עליה והתיישבות בארץ ישראל.

על פי האמונה הטמפלרית, היהודים שישבו בארץ ישראל לא האמינו בישו ובתורתו ומתוקף כך נלקחה מהיהודים שישבו בארץ ישראל הזכות ההיסטורית לבנות ולישב מחדש את ארץ ישראל, ועל כן, נדרשו הטמפלרים המאמינים בני ההיכל, לישב את ארץ ישראל ולעבדה בהמתנה לביאת המשיח.

למרות הפרסום הרב לקורותיהם בארץ ישראל, מנו הטמפלרים מעט יותר מאלפיים מתיישבים בשמונה המושבות ובסוגי ההתיישבויות השונות הנוספות.

לצורך העלייה להתיישבות ועבודה חקלאית בארץ ישראל, הקימו בני העדה בשנת 1856 חווה חקלאית בגרמניה להכשרת בני העדה. בחווה נלמדו שיטות וארגון לעבודה חקלאית מודרנית, על פי הנהוג בגרמניה, עוד הוכשרו בני העדה כבעלי מקצועות נלווים הקשורים לענפים החקלאיים. בנוסף הוכשרו אנשים לטיפול בבעלי החיים בציד ולעיבוד המזון לאחר גידולו, על מנת שלא יהיו חסרים מזון ועבודה לבני העדה הטמפלרית,

ארבע שנים לאחר הקמת החווה ב 1860 הגיעו ראשוני הטמפלרים כבודדים לארץ ישראל. בהמשך עלו עשרות צעירים בני העדה הטמפלרית לארץ ישראל בשנת 1860, תחילה התיישבו בצפון המדינה ביישובים נצרת, גניגר, מגדל ובחלק הצפוני של השומרון וכמובן על אדמות עמק יזרעאל הטובות לחקלאות. ניסיון ראשון להתיישבות נעשה ע"י הטמפלרים בעמק יזרעאל ונכשל. רוב המתיישבים חלו ומתו בקדחת, על אדמות החווה שננטשה הוקם לימים הישוב נהלל.

שש שנים אחרי ניסיון זה, הגיעו עוד כמה בני העדה הצעירים והצטרפו לחבורה שהתנחלה במגדל,

לאחר שבנו את צריפי המגורים בשנת 1867, הצליחו בני העדה הצעירים לשכור שטח אדמה בעמק והחלו לעבדו. תנאי המקום השונים כל כך מתנאי החקלאות באירופה, האוויר החם והשונה, אך בעיקר המחלות, גרמו לחלקם לאבד את חייהם בעיקר מהיתושים והמים המזוהמים ששתו.

המסה העיקרית של העליה הטמפלרית לארץ ישראל קרתה עת הגיעה הקבוצה הגדולה הראשונה בשנת 1868 ממדינת וירטנברג בגרמניה מעוז בני הכת. קבוצת משפחות גרמניות בנות הכת הטמפלרית שהיגרו לאמריקה, הגיעו לארץ, קבוצה זו מנתה מעל לארבע מאות חמישים נפשות והם בחרו להתיישב בעיר חיפה, כיוון שהוא נחשב לנמל גדול בעל המזח הטוב ביותר בארץ ישראל באותה תקופה. **באותה עת היחסים בן תורכיה (ששלטה אז בארץ) לבין הקיסרות הגרמנית היו טובים והם היוו את הבסיס והאישור לעליה זאת.** על פי הסכם שנחתם בשנת 9-1968, בין האימפריה העותומאנית לפרוסיה, הותר לגרמנים לרכוש קרקעות בארץ. **ההתיישבות הראשונה הייתה במושבה הגרמנית בחיפה באזור רחוב בן גוריון של היום בשנת 1868.**

בית העם במושבה בית לחם הגלילית

שנה לאחר מכן, ב- 1869 הוקמה המושבה השנייה ביפו, על שרידי המושבה האמריקאית שכשלה שאותה רכשו הגרמנים.

האמריקאים שהקדימו את הגרמנים הגיעו לארץ ב 1866 מארצות הברית ממדינת מיין, במטרה לעשות עליה לישראל בעקבות התעוררות דתית. בקבוצה היו כמאה שישים צליינים, שהקימו מספר מושבות אמריקאיות בישראל. (על כך בפרק נפרד ..).

במושבה הגרמנית ביפו התווספו בתי אבן למגורים בסגנון בתי הכפר הגרמניים, ואף הוקמה כנסייה בשם סן עמנואל (הקיימת עד היום). הפיתוח המקומיות לא טעמו לחיך הייקים, ולכן נפתחה חיש מהר מאפיית הלחם הכפרי קייזר ביפו, לכבודו של הקיסר הגרמני.

לאחר מכן הוקם בית המלון מלון פארק, שנבנה בידי האציל הפרוסי יוסטינוב (נכדו הוא השחקן [פיטר יוסטינוב](#) שגילם את הרקול פוארו). כיום שופץ והפך למלון בוטיק .

ההצלחה של המושבות העירוניות דרבנה אותם וב- 1871 הוקמה המושבה החקלאית שרונה, בידי קבוצה שמנתה כמאתיים שבעים מתיישבים על הדרך שהובילה מיפו לעיר שכם באזור הקריה של היום.

המושבה הטמפלרית הגרמנית העירונית הרביעית, הוקמה בירושלים ב 1873, היא נבנתה בידי קבוצה שמנתה כשלוש מאות מתיישבים בשכונה שהרחוב הראשי שלה נקרא עמק רפאים.

רכישת הקרקעות בירושלים לבניית השכונה נתנה דחיפה לוועד הטמפלרים להתכנס ולהחליט **להקים בירושלים את המרכז הרוחני של התנועה.**

השכונות שהוקמו בארץ היו העתק של כפר גרמני במחוז וירטנברג. בית דו-קומתי, עם גג רעפים אדום שמאחוריו השתרע המשק החקלאי. מעל משקוף הדלת נכתב פסוק מהתנ"ך. את הפסוקים והבתים ניתן לראות עד היום בשכונות השונות וכן בסרטון המצורף.

הטמפלרים עשו שימוש בטכניקות בניה מודרניות על מנת להילחם במחלות ובתנאי הסניטיצה הקשים באותה תקופה בארץ ישראל, כמו למשל מערכות איסוף מי גשמים בשילוב הגגות ומרזבים לאיסוף המים לבורות עקב מחסור באספקת מים זורמים, הכנסת חדרי האמבטיה והשירותים לתוך הבתים ותיעול את מי השופכין לבורות ניקוז. הם גם הקפידו על היגיינה אישית בחיי היום יום בבתיהם. הבתים כללו לרוב גם המרתף לאחסון האוכל והמזון וחדרי משרתים.

השכונות בלטו ביופיי וניקיון ביחס לשכונות האחרות, כך תיאר זאב סמילנסקי את שכונת ואלהלה והשווה אותה לשכונות היהודיות של יפו:

"בעוברינו בשכונה הגרמנית שעל-יד יפו, וגם אותה שכונה קטנה של גרמנים שנבנתה נגד נווה-צדק, נתענג לראות בתים יפים בנויים בטעם טוב. את הבתים יפארו חצרות מלאות עצים וגינות פרחים הפורחים רב ימות השנה. לעומת זאת בבואנו למשכנות יעקב שביפו נצטער. נבוש במצאנו מעין גטו במהדורה חדשה... מה רעים אהלך יעקב ומה טובים משכנותיהם בני גרמניה."

חזית בית העם בבית לחם הגלילית

ב 25 באוקטובר 1898 התקרבה אל חופי חיפה שיטת אניות אשר הגשימה בוודאי את חלומם הגדול ביותר של בני המושבה. לראשונה אחרי 670 שנה, שוב עמד קיסר גרמני לדרוך על אדמת הארץ הקדושה. וילהלם השני, קיסרם הנערץ ואולי האיש אדיר הכוח ביותר בעולם של אז, בחר לפתוח את סיורו בארץ במושבה הגרמנית בחיפה. נראה כי מעולם לא זכתה חיפה למאורע חגיגי כל כך ומתוכנן ביסודיות רבה כל כך. כדי להקל על ירידת הקיסר לחוף הקים המהנדס שומאכר, בפקודת הסולטאן, מזח מיוחד בקצה המושבה הגרמנית. הדרך מחיפה ליפו נסללה, ודרכים רבות אחרות תוקנו כדי שהקיסר הגרמני יוכל לנוע בנוחיות בדרכי הארץ.

ביקורו של הקיסר העלה במידה רבה את יוקרת המושבות הגרמניות בעיני השלטונות התורכיים. גם בגרמניה נעורה עתה תנועת תמיכה למען המתיישבים הגרמנים.

בעת ביקור הקיסר הגרמני החליטה אשתו, אוגוסטה ויקטוריה (על שמה בית החולים בהר הצופים) לתמוך בהתיישבות הטמפלרית בארץ ישראל באמצעות הקמת קרן סיוע למפעל ההתיישבות. כספים שמקורם בקרן שמשו את גל ההתיישבות השני של הטמפלרים בישראל.

בירושלים פנו חלק גדול מהתושבים לחיי מסחר במקום החקלאות שנכשלה שם, והקימו מפעלים, יקבים ומבשלות בירה, עסקי אדריכלות והנדסה, יבוא, טחנות קמח ומאפייה, מספר בתי מרזח ואפילו בנק לצרכי האוכלוסיה הגרמנית והסוחרים.

את גל ההתיישבות הראשון חתמה **המושבה כרמלהיים** במרכז הכרמל בחיפה בשנת 1887. הכספים לרכישת השטח הגיעו מתרומות האצולה בגרמניה, באותה תקופה מנתה ההתיישבות הטמפלרית בארץ ישראל קרוב לאלף ארבע מאות תושבים.

ב 1902 החל הגל השני של ההתיישבות, והחלוצה בגל זה הייתה המושבה החקלאית ווילהלמה, כשמונה קילומטר צפונית לעיר לוד, כיום שטחו של הישוב בני עטרות, הקבוצה מנתה כשלוש מאות ועשרים מתיישבים.

שדה התעופה שהוקם בשכונות לשכונה וילהלמה בידי הבריטים בשנת 1936 כונה בשם וילהלמה כיום - נמל התעופה בן גוריון.

הבאה אחריה הייתה המושבה בית לחם הגלילית

בשנת 1906, חלק מהמשפחות שגרו בחיפה החלו לחפש מקום חדש להתיישבות חקלאית. לאחר משא ומתן עם משפחת סורסוק בעלת אדמות בעמק יזרעאל, נרכשה הקרקע וב-14 אפריל 1906 הגיעו למקום לבחון את השטח האדריכל, הארכיאולוג והמהנדס בן חיפה ד"ר גוטליב שומאכר שמזהה את המקום כבית לחם המקראית. **על פי חלק מן המסורות, ישו נולד בבית לחם הגלילית הסמוכה לנצרת ולא בבית לחם שביהודה.**

גוטליב שומאכר (1857-1924), בנו של יעקב שומאכר, ממנהיגי התנועה הטמפלרית, היה זה שתכנן את המושבה. מדובר באיש רב פעלים וכישרונות: מהנדס, ארכיאולוג, ממתכנני תוואי המסילה החיג'אזית וחוקר שידו כמעט בכל. הוא אף תכנן להקים כאן את ביתו ולעבוד את האדמה, אך לבסוף לא נשאר כאן זמן רב וחזר אל העיר חיפה שממנה בא.

בית לחם המושבה הטמפלרית לא הוקמה משיקולים אידיולוגיים דתיים, אלא משיקולים מעשיים של חיפוש אדמות פוריות הקרובות למוקדים עירוניים, מתוך רצון להיות בקרבת שווקים לתוצרת המושבה. לאחר בחינת המקום, הובאה ההצעה לרכישת האדמות בפני אסיפת התושבים שבחיפה וב-6 באוגוסט אותה שנה נחתם חוזה הרכישה. ב-15 בספטמבר 1906 התקיים טקס חנוכת הישוב בנוכחות אורחים מכל המושבות הגרמניות בארץ ישראל. כריסטוף הופמן נשיא העדה אמר: **"אני תקווה כי ה' ימשול בישוב שבו הנאמנות והתרבות הגרמנית ימשלו בכיפה ויכוונו את המתיישבים לעשות טוב וכי השלום והאחוזה ישררו ביניהם".**

השלטון התורכי התייחס בחשד למתיישבים וסרב לרשום את אדמות הכפר על שמם, בעיקר לאור העובדה כי ההתיישבות הייתה קרובה למסילת הברזל החיג'אזית שעברה בעמק. רק לאור **ההתקרבות בין השלטון הגרמני לשלטון החדש של "הטורקים הצעירים"**, נוצרה אפשרות לרישום הקרקעות בשנת 1911.

הכפר תוכנן בסגנון **'כפר רחוב'**, הבתים תוכננו על גבעה מאורכת, מתוך מטרה לנצל את מירב האדמות בעמק, וכדי להתרחק מהביצות והקדחת. אורך הרחוב ראשי 770 מטר ורוחבו 12 מטר והוא נחצה על ידי רחוב ניצב. השטח חולק ל-34 חלקות שוות כשרחוב חזית המגרש ארבעים מטר ואורך המגרש עד 400 מטר. בצומת המרכזית הוקצו שני מגרשים לצורכי הציבור, ולאורך הרחוב הראשי ניטעו עצי נוי. הבתים תוכננו לאורך הרחוב הראשי והועמדו לרוחב המגרש בצורה כזו שרוח אחר הצהריים תוכל לנשוב דרך פתחי הבתים להקל על החום. הבתים נבנו מאבן מקומית, ולאור העובדה כי בית לחם יועדה להיות מושבה חקלאית, חולקו השדות בשיטת 'גוש חלקה' וזאת בכדי לתת לכל מתיישב שטח הזהה לחברו. החקלאות הטמפלרית הייתה מבוססת על פלחה, מספוא, כרמים, זיתים, פירות, משק חי שכלל חזירים, תרנגולות, ומשק חלב גדול. היו גם ניסיונות להחזיק ענף של כוורות ולגדל גפנים לתעשיית היין.

המושבה לא התפתחה רבות עד מלחמת העולם הראשונה לאור קשיים כלכליים והתנכלות השלטונות. בזמן מלחמת העולם הראשונה היה המושב מחוץ לתחום חזית המלחמה, ולמושבה הגיעו מספר פליטים ממושבות הטמפלרים בדרום. עם סיום מלחמת העולם השנייה התקיימת בבית העם ב 22 באפריל 1945, אסיפה של חברי המושבה. באסיפה ספד עמנואל כץ תושב המקום

להיטלר: 'ב 1933 אלוהים שלח לנו לגרמנים, את הגואל בדמותו של אדולף היטלר, יהיה אשר יהיה לעולם יחיה היטלר בליבנו כמנהיגנו האהוב'.

הטמפלרים את המושבה בשנת 1948, יחד עם כל הטמפלרים שהתגוררו בארץ ישראל והיגרו לאוסטרליה. את המושב תפסו חברי ארגון "החורש" שעברו הכשרה בנהלל, וישבו משנת 1940 בחוות שטוק (היום תחנת הנסיונות "נווה יער") שם חיכו לעלייה על הקרקע. חברי הגרעין התיישבו בחציו המערבי של המושב וחלקו המזרחי שימש עד 1951 כבסיס לקורס מכי"ם. עם עזיבת צה"ל השתלטו המתיישבים גם על חלקו השני של המושב. בכל אחד מבתי הגרמנים התיישבו שלוש-ארבע משפחות. לאחר אישור תקציבים מטעם הסוכנות נבנו "בתי סוכנות" שהוגרלו בין החברים, "חסרי המזל" נשארו בבתי הגרמנים עד היום.

אלוני אבא בתי הגרמנים והכנסייה

וולדהיים

אלוני אבא, היא **וולדהיים הטמפלרית**. פירוש השם וולדהיים הוא '**בית ביער**', ואכן המושב אלוני אבא שוכן בתוך יער אלוני תבור. המושב נקרא על שמו של הצנחן אבא ברדיצ'ב, אחד החברים הראשונים בגרעין המייסד, אשר נרצח על ידי הנאצים בעת שפעל בגרמניה. ב-1951, בעקבות פולמוס סביב סוגיית הלינה המשפחתית, עזבו מרבית חברי הגרעין הראשון את הקיבוץ והוא נהפך מושב שיתופי.

בית הכנסת של המושב שוכן במקום בו היה בית הספר הטמפלרי, ובשנים הראשונות של אלוני אבא שימש גם כבית ספר לילדי המושב.

אחד הבתים המפורסמים במושב הוא ביתה של משפחת שטייב שבאה מהעיר טיבינגן. לבית, כמו לרוב בתי הטמפלרים, שתי קומות ומרתף חצי שקוע. הקירות עשויים אבן גיר שלא טויחה והכניסה אליו היא דרך מדרגות ומרפסת קטנה בחזית. **הבית זכה לחיי נצח לאחר שכיכב ב-1960 בסרט "אקסודוס". בחצרו פגש פול ניומן הצעיר, בתפקיד ארי בן כנען, את אביו בסצינה סוחטת דמעות.**

המבנה המרהיב ביותר של היישוב הוא ללא כל ספק, **הכנסייה הטמפלרית**. זו כנסייה אוונגלית שנבנתה ב-1915 ע"י **וולדהיים היימן**, בכספם של קהילת הפרוטסטנטים (אוונגלים) ושל מייסדי המושבה הגרמנית בחיפה. עד 1948 שימש המקום ככנסייה, ובכל יום א' היה מגיע אליה כומר מחיפה לניהול התפילה.

ניסיונות נוספים שלא צלחו להקמת חוות חקלאיות חדשות היו בתחילת המאה ה 19 באזור קיבוץ שומרת. חוות שטול הוקמה לאחר חזרת הטמפלרים לארץ ישראל בשנת 1920 מהגירוש של מלחמת העולם השנייה. החווה הוקמה בידי מרטין שטול (שהיה חתנו של גוטליב שומאכר) וחמישה חברים נוספים.

חוות נוספות אך נכשלו באזור אשדוד, ג'נין ורמלה. היה גם ניסיון להקים חווה בעמק בית שאן בסביבות שנת 1920 לאחר החזרה מהגירוש בימי מלחמת העולם השנייה באדמות שרכשו בין טירת צבי למושב שדה אליהו,

אירופה בארץ ישראל

היו אלה הטמפלרים החרוצים שהביאו לארץ ישראל לראשונה באותם ימים את כיתת הלימוד כפי שאנו מכירים היום עם מורה ולוח. עד אז התלמידים ישבו במעגל סביב הקאדי, את ענף התיירות על-ידי הבאת צליינים והדרכתם בארץ בדיוק כפי שזה נעשה היום ואת ענף הפרדסנות המודרני.

הטמפלרים הטביעו כסף משלהם החל משנת 1880 עד תום מלחמת העולם הראשונה. על פי הסברות, מטבעות הכסף לשימוש במושבות בארץ ישראל הוטבעו במטבעה במדינת וירטמברג. על צד אחד של המטבעות הוטבעה סיפרה השווה לעכו והכיתוב מטבע לצריכה, ובצד השני הוטבע ציור של מחרשה.

הדור השני - נאצים בישראל

בני הדור השני, שנולדו בארץ ודיברו ערבית ועברית, שהתרגלו לחום ולחומוס, החלו להתרחק מהאמונה הטמפלרית ומרעיון החקלאות והחלו מחפשים דרכים להתפרנס. כאשר הם בחרו בחיי מסחר והקמת בתי חרושת, חלקם אף החלו לחזור לערכי הדת הפרוטסטנטית, דוגמא מובהקת היא השינוי הדתי במושבה וולדהיים, חלקם עזבו את הארץ והיגרו בעקבות הפרנסה לארצות חדשות.

צעירים טמפלרים הצטרפו לשורות הצבא הגרמני במלחמת העולם הראשונה ולאחריה מצאה עצמה הקהילה במעמד של נתיני-אויב עם כינונו של הממשל הצבאי הבריטי. **850 טמפלרים הוגלו ב-1918 למצרים**, 300 מתוכם גורשו חזרה לגרמניה. הגולים הורשו לחזור עם החלפת הממשל הצבאי בממשל אזרחי מנדטורי. הם מצאו את מושבותיהם חרבות ובזוזות, ובתוך שנים אחדות השתקמו המושבות וחזרו לפרוח.

בשנות השלושים לחלה התעמולה הנאצית למושבות הטמפלרים בעיקר לבני הדור השני והשלישי של הטמפלרים, ואף נוסד סניף של המפלגה בחיפה. **צלב-קרוס ניתלה על כמה בתים ומכונות** בין היתר כסימון נגד התקפות ערבים בתקופת המאורעות. ב-1934 הוחלט לברך את כולם במועל יד ולא להשכיר דירות ליהודים. בואלהלה התבטאה הפעילות הנאצית בהרצאתה של הרטה וילאנד בבית-הקפה לורנץ על "דנציג והמזרח הגרמני", כהרצאה ראשונה בסדרת הרצאות בנושא הנציונאליזם הגרמני המתחדש. שבוע לאחר מכן, לקול תשואות, **הונף דגל צלב-הקרוס על בניין הקונסוליה הגרמנית הסמוך לבית-הקפה**.

חלק מצעירי הטמפלרים בארץ ישראל חזרו לגרמניה והצטרפו כחיילים לצבא הגרמני כחובתם למורשת מדינת הלאום הגרמנית, חלקם אף למחלקה היהודית באס אס.

275 צעירים טמפלרים הגיעו לגרמניה מהמושבות בארץ ישראל בשלהי מלחמת העולם השנייה חלקם גויס לצבא הרגיל וחלקם גויס למחלקת היהודית ומחלקת הביון הגרמני, חלקם נבחרו **למבצע אטלס** באוקטובר 1944.

מבצע "אטלס" היה מבצע של כוח מיחידת הקומנדו המיוחדת של הוואפן אס אס הנאצי, שהחל בארץ ישראל ב-6 באוקטובר 1944. הכוח מנה חמישה אנשים, שלושה מבני הטמפלרים הארץ-ישראליים ושני ערבים ארץ-ישראליים, שהוצנחו בוואדי קלט. הצנחנים נלכדו על ידי הכוחות הבריטיים לפני שגרמו נזק. לפי אחת הגרסאות, מטרתו העיקרית של המבצע הייתה הרעלת מקורות מי השתייה של תושבי תל אביב - מתקן השאיבה ממעיינות ראש העין. גרסה זו מתבססת על רעל שנמצא בכליהם של הצנחנים שנלכדו. ההיסטוריון יוסי בן-ארצי טוען שמטרת הרעל הייתה לעכב את כלבי הגישוש, שאמורים היו לרדוף אחרי הצנחנים, וההיסטוריון יואב גלבר טוען כי "**המבצע באוקטובר 1944 לא נועד להרעיל בארות וגם לא לעורר מחדש את המרד הערבי, אלא להקים רשת של סייענים שתסייע לשבויים גרמנים בורחים**".

במבצע השתתפו החיילים הבאים :

מפקד - רב סרן קורט וילנד, בנו של רודולף וילנד, מהמושבה שרונה, שהיה אחראי על הקטיף והמשלוח של תפוזי הפרדסים של הטמפלרים, לאחר גיוסו למודיעין הגרמני שרת בהמשך ביחידת הקומנדו של סא"ל אוטו סקורצני (שחילץ את מוסיליני מכילאו).

לאחר צניחתו הסתתר וילנד במערה באזור ואדי קלט, נתפס במרדף וישב כשלוש שנים בכלא במצרים.

ורנר פראנק מהמושבה הטמפלרית בחיפה, שאביו עבד בסוכנות העיתונים בירושלים, פרידריך דיינגר שאפר יליד המושבה אלוני אבא.

בין הצנחנים היה גם חסן סלאמה שנפצע בצניחה ונמלט לכפרו ליד ראש העין, שם קיבל טיפול בפציעתו, לאחריה נמלט לבירות וחזר בעת פריצת מלחמת השחרור לאזור לוד, שם הקים את מפקדתו עד שנהרג.

החלפות

בשנת 1942 החליטו השלטונות הנאציים בראשותו של הימלר, על אסטרטגיה חדשה שבה חלק ממחנה ברגן בלזן, יהפוך למחנה מעבר **עבור יהודיים ברי החלפה**, עם מדינות שהחזיקו בנתינים בעלי אזרחות גרמנית. **בשלב הראשון ניתן הדגש להחלפת הטמפלרים העצורים בארץ ישראל, באזרחים יהודיים שיש להם קרובי משפחה בארץ ישראל מהמדינות צרפת, הונגריה ורומניה.**

במחצית 1943, במשלוח הראשון, הגיעו למחנה ברגן בלזן כאלפיים ושלוש מאות יהודים בעלי אזרחות פולנית, פלסטינאית ואמריקאית. בסך הכול נערכו חמש פעולות החלפה של יהודים בבעלי אזרחות גרמנית עד סיום מלחמת העולם השנייה.

את רעיון ההחלפה הגו יהודים בעזרת המוסדות הלאומיים בארץ ישראל ומנגד בני משפחות של אזרחים גרמניים שדאגו לקרוביהם הטמפלרים שנעצרו בידי הבריטים בארץ ישראל.

בנוסף לחילופי אוכלוסייה החלו גם רעיונות לחילופי רכוש בין יהודים בגרמניה לטמפלרים בארץ ישראל: שטחים תמורת שטחים או רכישה בכסף של אדמות ובתים בבעלות טמפלרית בארץ ישראל.

מעט עסקאות בוצעו בניסיונות אלו. דוגמאות בודדות כוללות את מכירת רכושה של משפחת פינגר בחיפה, עסקה שבוצעה למרות ההתנגדות הגרמנית בשנים 7-1936, עסקה נוספת הייתה של התושב טמפלרי גרהרד קלר שהחליט לחזור לגרמניה.

עסקה נוספת ברכוש טמפלרי נרשמה במכירת המשקים החקלאיים הטמפלריים באזור בית שאן בשנים 8-1936, חוות קופ של גוסטב ברזילה שישב באותה העת במצרים והחווה השנייה שאנו מכנים הבית האדום בעמק בית שאן. חוות אלו הוקמו בשנת 1920 באדמות שרכשו הטמפלרים בין סירת צבי למושב שדה אליהו, למרות התנגדות המפלגה הנאצית.

במושבה שרונה החל משא ומתן להחלפת שטח תמורת שטח עם היהודי הגרמני יוסף וייס מברלין שהסתיימה במכירת חלקה בשולי המושבה שרונה תמורת כסף בחשבונות בנק מוקפאים בגרמניה.

העסקה הגדולה שנערכה בארץ הייתה עם היהודייה הגרמנית מרגוט קלאוזנר (אולפני הרצליה) שמשפחתה החזיקה רכוש רב ויקר בברלין. ובמשא ומתן בשנת 9-1938 עם ועד שכונת שרונה שבה נרשם הרכוש, הועברו חנויות שהיו בידי המשפחה בברלין על שם הטמפלרים בתמורה לרישום אחד עשר חלקות בשרונה על שמה של משפחת קלאוזנר.

הכנסייה באלוני אבא

הסוף

בעת מלחמת העולם השנייה נעצרו בני המושבות הטמפלריות. חלקם הוגלה לאוסטרליה תוך החרמת רכושם והעברתו לידי כונס הנכסים של הרכוש הנטוש בשלטון המנדטורי.

לאחר המלחמה חלק מהטמפלרים היגרו לגרמניה (מרכזם כיום בשטוטגרט והם מונים שם כ-1,300 נפש) והיתר הורשו להתיישב באוסטרליה ואף קיבלו אזרחות אוסטרלית (מרכזם במלבורן – כ-700 נפש כיום).

המו"מ על אדמות הטמפלרים החל למעשה לפני קום המדינה, כאשר שלטונות המנדט ביקשו למוכרן כדי להרוויח כסף שיאפשר להם לבצע את סידורי הפינוי של הטמפלרים מהארץ. עם קום מדינת ישראל נחקק חוק נכסי-גרמנים שעורר זעם רב בציבור הישראלי משום שקבע שרכוש גרמני לא יושב, אך החריג נכסים ששימשו למטרות דתיות ישירות (כנסיות, בתי-ספר וכדומה) אותם התיר להשיב. בשל לחץ בינלאומי שהיה כרוך בהשגת הסכם השילומים, הסכימה ישראל לשלם עבור הנכסים הלא-דתיים אותם הלאימה.

סך-הכל דובר על למעלה מ-33,000 דונם. רוב הרכוש היה "חילוני" ולכן צפוי היה לעבור לידי ישראל תמורת תשלום. כדי למנוע תביעות פרטיות, העדיפה ישראל לנהל מו"מ מרוכז שהתנהל עד 1962. **בהסכם בורות חויבה ישראל לשלם בערך פי 6.5 מן הסכום שהיא העריכה את הנכסים. הסכום 54 מיליון מרק קוזז מן השילומים (שעמדו על 3 מיליארד מרק).**

בשנת 2006 הוזמנו צאצאיהם של הטמפלרים לתערוכת "הטמפלרים", שהתקיימה ב"מוזיאון ארץ ישראל". הם חלפו על פני התמונות שתיעדו את קורות אבותיהם ואבות אבותיהם. בעקבות אותו ביקור, הגישו צאצאי הטמפלרים תביעה בסך 100 מיליון שקל תמורת רכוש שהשאירו אבותיהם במרכז-תל-אביב. התביעה הגרמנית מבוססת על הטענה שאדמות שרונה הופקעו למטרות ציבור (כמו בית החולים איכילוב) אך חלק מהם משמש למטרות מסחריות.

איפה רואים בתי טמפלרים?

תל אביב: המושבה הגרמנית (האמריקאית) — בין שכונת פלורנטין ליפו, רחוב אוארבך, רחוב בר הופמן; ולהאלה — (שכונה קטנה ליד נווה צדק, בין מסילת הברזל והדרך ליפו, כיום לצד רחוב אילת); שרונה — אזור הקריה, רחוב קפלן ורחוב דוד אלעזר ובין שדרות שאול המלך, דרך בגין ורחוב הארבעה.

חיפה: המושבה הגרמנית — לאורך שדרות בן גוריון ובין דרך העצמאות לשדרות הציונות; כרמלהיים כיום שכונת מרכז הכרמל.

ירושלים: המושבה הגרמנית, רחוב עמק רפאים.

אזור המרכז: בני עטרות (וילהלמה), ליד נמל התעופה בן גוריון.

עמק יזרעאל: אלוני אבא (ולדהיים), בית לחם הגלילית.

הטמפלרים בסיפורת

ההתיישבות הטמפלרית באלוני אבא שימשה רקע לספר "פונטנלה", פרי עטו של הסופר מאיר שלו, שהוא כיום תושב היישוב. מאיר שלו משלב בסיפוריו אירועים הקשורים בטמפלרים להלן כמה מהם.

"רצח אונגר"

דרומית לחיפה מול הכפר הערבי טירה (טירת הכרמל) הוקם כפר טמפלרי קטן בשם **נויהרדטהוף**. כפר זה סבל מגנבות והוחלט להציב מארבים, ובאחד מלילות יולי 1910 נורה ונהרג ערבי מטירה שניסה לגנוב. למחרת נערכה חקירה של השלטונות הטורקים בנוכחות סגן הקונסול הגרמני שהגיע מחיפה. בחקירה נכחו רבים מבני טירה הזועמים, ובאמצע החקירה הותקף האיכר הטמפלרי **פריץ אונגר**, שהוכה ונורה למוות. מעשה רצח אכזרי זה לאור היום ובנוכחות נציגי השלטון והקונסוליה הגרמנית. זה היה הרצח הראשון של גרמני טמפלרי ממשלת וירטמברג, שהטמפלרים היו אזרחיה, תבעה מהממשלה המרכזית בברלין לשלוח אוניית מלחמה לחיפה כדי לאלץ את הטורקים לאסור את האשמים ולשפוט אותם.

לבסוף הגיע למקום המושל הכללי של ביירות ויחידה צבאית. 15 איש נאסרו, אחד נידון למוות, והאחרים לתקופות מאסר ארוכות, אך השלטון המרכזי באיסטנבול ביטל את גזר הדין. בעקבות לחץ גרמני נוסף חודש המשפט בטרופולי ונאשם אחד נידון לתלייה, אבל גם משפט זה בוטל וכל העצורים שוחררו.

אלמנתו של אונגר החליטה לעזוב את המקום, לעבור עם משפחתה למושבה הטמפלרית וולדהיים (כיום אלוני אבא) ולבנות במקום בית בתבנית ביתם בנויהרדטהוף, כמצבה לאבי המשפחה שנרצח. בית אונגר נמצא עד היום באלוני אבא.

מאיר שלו שילב את פרשת רצח אונגר בספרו "פונטנלה". בספר הם מופיעים בשם "ריינהרדט".

באותו ספר הוא מספר גם על בתיה יופה ממושב אלוני אבא.

בתיה, אחת מארבע בנות שנולדו לאפופה יופה, איכר רב כוח וקשוח, היתה נערה עצמאית ועיקשת, נשמה צעירה וחופשית בעולם של אידיאות נוקשות. יום אחד, כשהיתה בת שבע עשרה, התלוותה אל דודה שביקר בוולדהיים, הכפר של הגרמנים. בתיה, שאהבה מאוד גלידה, הלכה לקנות את הממתק אצל אחת ממשפחות הטמפלרים. יוהאן ריינהרדט, עלם צעיר מן הגרמנים, קרא לה לטייל עימו ביער האלוני, שעדיין מכסה את האזור.

"אביב היה. היער עלה על גדותיו בריחות, בצבעים, בציוצי חיזור אחרונים של ציפורים ובקריאות ראשונות של גוזלים ואפרוחים. העצים כבר התכסו עלווה חדשה... עלי הדודאים התרחבו... בתיה הלכה כמו שלימד אותה אביה ללכת בשדה, עם מקל ביד, על כל צרה שלא תבוא... יוהאן אחז בידו השמאלית אגודה של קנים דקים וקצרים, ומדי פעם גחן ותקע אחד מהם באדמה. 'ככה אני מסמן את הדודאים', הסביר לה, 'ובעוד חודש וחצי אבוא לקטוף את הפירות.'" ("פונטנלה", עמוד 226).

הגרמנים בזמנו של אפופה יופה לא התערבבו ביהודים, והיהודים לא התערבבו בגרמנים. ופתאום, ביער, לבלבה הרומנטיקה בין בתיה ליוהאן, והדבר נודע בציבור. אפופה לא התלבט, עלה על סוסתו ודהר לוולדהיים, אל החווה שבמזרח המושבה. **"אני מחפש את הבן שלך, אמר אפופה... אל תדאג, נמסך הלעג בקולה, גם אנחנו לא רוצים להתלכלך עם כלה יהודייה. 'אמרי לו שייזהר!'... 'אנחנו לא מתחננים עם יהודים, ולא שומעים איזמים מיהודים, ואנחנו לא אוהבים לראות אתכם רוכבים על סוסים, המשיכה גברת ריינהרדט... 'פה בארץ-ישראל יהודים ירכבו על סוסים ולא יבקשו סליחה.'"** ("פונטנלה" עמודים 243-244), כשחזר הביתה כלא את בתו בצריף שבחצר, אולם לא לזמן רב. בתיה ברחה כשרק כותנתה לעורה ועברה להתגורר בוולדהיים.

אסיים בתיאור לא מחמיא של מאיר על התחביב שלנו.

וכך הוא כותב בספרו גינת הנוי:

"הכפר אינו מקום שלו ושקט כמו שמקובל לחשוב. אמנם אין כאן אוטובוסים ברחוב ולא צפירות של מכוניות ולא סירנות של אמבולנסים ושל ניידות, והרבה פחות קריאות וצעקות, אבל חיל האוויר ממריא ונוחת בבסיס הסמוך, ובלילות נובחים כלבים, ובשבת בבוקר יש לנו לפעמים חבורה דוחה של טרקטורונים מעופפים שטסים מעלינו לאט ונמוך ומטרטרים מעל לראש.

וגם יצורי הטבע מקימים שאון, ובייחוד הציפורים: העורבנים שמתכנסים בין ענפי הפקן לאירועים של קריוקי ולתחרויות של חירוף וגידוף, והדררות שרבות עם כל העולם, ופעם אחת איים נקר אחד להוציא אותי מדעתי, כי שלושה ימים רצופים ניקר כאן בלי הרף, דפק ועצבן.

להבהרה הסרטון המלווה את הכתבה רואים את בית לחם ואת אלוני אבא הצילום צולם מרחוק תוך הקפדה לא להפריע את מנוחת התושבים.

ואסיים באנקדוטה:

סיפור ידידות בן שני אדריכלים שהביא למציאת מטמון והשבתו לאחר 63 שנים

משפחת ונאגל הטמפלרית התגוררה היכן שהיום דרך בגין פינת רחוב עין דור. הבית עומד מול מגדלי עזריאלי, הוגו ונאגל, נולד בארץ, קיבל את מטבעות הזהב מאביו ימים אחדים לפני שאביו ואימו עזבו את הארץ לטובת טיפול רפואי בגרמניה. אביו, ג'וזף מרטין ונאגל, אשר נמנה על הדור השני של הטמפלרים בארץ, קיבל את מטבעות הזהב מלורנס איש ערב תמורת עתיקות. לורנס היה ארכיאולוג בהשכלתו ורכש עתיקות מתושבי הארץ, הוא היה גם קצין חבלה מצטיין שעסק בחבלה בתוואי הרכבת החיג'אזית שג'וזף ונאגל הועסק בבנייתה ע"י העות'מאנים. אירוני הוא שהשניים התיידדו.

ג'וזף ונאגל בנה, בין השאר, את בית הפקידות בדגניה ואת בית טריידל במושבה כנרת. זהו אותו "ארמון" עליו כתב יעקב פייכמן את השיר "על-שפת ים-כנרת ארמון רב תפארת"

את התואר ד"ר נושא דני גולדמן, אדריכל, עקב מחקר שערך על הארכיטקטורה של הטמפלרים. לצורך המחקר נפגש גולדמן ברחבי העולם עם רבים מאותם טמפלרים קשישים. אחד מהם, היה אותו אדריכל הוגו ונאגל שהזכרנו אותו, הוגו ונאגל היה דור שלישי בארץ למשפחת בנאים והוגלה לאוסטרליה בשנת 1941, הוגו סיפר לו על מטבעות זהב שהטמין, מחוסר ברירה, בתוך הקיר של המוסך שבביתו, בין שלושה בלוקים, ימים ספורים לפני שגורש מארץ ישראל.

ב-1941 קיבלה משפחת ונאגל את הודעת הגירוש כרעם ביום בהיר. כאשר גורשו חלק מהמתיישבים הטמפלרים מארץ ישראל, ב-1941, הותר להם לקחת 40 ק"ג לכל אחד, ללא חפצי ערך. הטמפלרים החביאו לא רק מטמוני זהב אלא גם נשק. בשעות הספורות שעמדו לרשותם להתארגנות הוא החליט להטמין את מטבעות הזהב שברשותו. אמר ועשה.

באוסטרליה התגוררה המשפחה, ביחד עם מגורשים טמפלרים אחרים, במחנה מעצר טאטורה (Tatura), במדבר של אוסטרליה, במשך 5 שנים. לדבריהם, הם חיו שם בתנאים קשים. שם נולדו להם שתי בנות, היידי וטרודי.

לשני הארכיטקטים היה נושא משותף לשיחה, הארכיטקט הוגו ונאגל הקשיש רחש אמון לארכיטקט דני גולדמן ונתן לו את התיאור המדויק של מקום המטמון. הוא שלח לדני גולדמן דוא"ל ותיאר את החדר שבו הוטמן המטמון, תכנית ששרטט מזיכרון ובה תיאור מדויק של מיקום ההטמנה. הוא זכר את הנקודה בה הוסתר המטמון בחדר עליו הצביע 50 ס"מ מהכניסה, בגובה 80 ס"מ מהרצפה. איתור המטמון היה מהיר מאד הודות לזיכרונו המופלג של הוגו.

החיפוש אחר המטמון לא דמה לחיפושים בתוככי הפירמידות או בקטקטמבות של הותיקן. בשנת 2003 המטמון נמצא לאחר שעה ורבע. המחפשים נגשו לשר למקום שהישיש הטמפלרי צייר להם בתרשים ששלח בדוא"ל. המגנומטר, גלאי המתכות, צפצף והאיתור היה מייד. לאחר 63 שנים התגלו 23 מטבעות הזהב, רובם צרפתיים ותורכיים

טרודי, ביתו של הוגו הזמנה ע"י דני גולדמן יחד עם אחיה הצעיר האנס לישראל, בעת חשיפת האוצר בכדי להעביר את המטבעות לאבי המשפחה, הוגו וואגל באוסטרליה.

את הסיפור המצולם תוכלו [לראות כאן](#)

את המטבעות המשפחה תרמה למוזיאון בעיר מלבורן.

תודות :

לחנוך מרקשייד על העריכה.

עד הפעם הבאה- נתראה!!!

אבי הרטמן

קישור לסרטון: [לחץ כאן](#)

המסלול בפורמט Google Earth: [לחץ כאן](#)

המסלול בפורמט עמוד ענן: [לחץ כאן](#)

קישור למסלול בעמוד ענן: [לחץ כאן](#)

המסלול בפורמט gpx: [לחץ כאן](#)

למזג אויר במנחת מגידו: [לחץ כאן](#)

למפת Googel Maps: [לחץ כאן](#)